

УДК 336.24

Н. І. Демчук,

к. е. н, доцент кафедри фінансів, Дніпропетровський державний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ І КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ НА ФІНАНСОВУ СТАБІЛІЗАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Визначено особливості впливу глобалізаційних процесів на фінансову стабілізацію банківської системи України. Досліджено проблеми та перспективи розвитку напрямів забезпечення стабільності банківської системи.

ВСТУП

Глобалізація є головною сучасною тенденцією розвитку міжнародних фінансових ринків. Глобалізаційні процеси в фінансовій сфері проявляються у формі динамічного розвитку міжнародної фінансово-економічної інтеграції, лібералізації фінансових ринків, збільшенні міжнародних потоків капіталу, розширенні спектра валютних і фінансових операцій, поглибленні міжнародної конкуренції, трансграничного характеру діяльності міжнародних банків. Ці процеси справляють вплив на розвиток національних фінансових ринків, які є взаємозалежними із розвитком міжнародної фінансової системи і зазнають при цьому позитивних та негативних впливів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Дослідженню проблеми присвячено численні праці, зокрема таких українських авторів, як Бакаєв О., Козоріз Г., Ладюк О., Лук'яненко Д., Мозговий О., Савчук Н., Сухоруков А., а також багатьох зарубіжних авторів, зокрема, таких як Анилонис Г., Богомолів О., Зотова Н., Некипелов А., Сач Дж., Сорос Дж. [1—7].

Хоча процесам глобалізації присвячено численні праці українських та зарубіжних авторів, недостатньо дослідженими є проблеми виникнення загроз для економічної безпеки (зокрема, інвестиційної безпеки) в процесі глобалізації фінансових ринків, а також механізми виникнення на ньому кризових явищ та особливості державного управління процесами фінансової глобалізації в Україні.

Проблеми та перспективи розвитку напрямів забезпечення стабільності банківської системи ґрунтовно розглянуто в працях вітчиз-

няних науковців і практиків, серед яких слід виділити дослідження В.М. Гейця, В.І. Міщенка, Т.С. Смовженко, С.М. Козьменко, М.І. Савлука, В.С. Стельмаха. Розвитку процесів глобалізації та їх впливу на вітчизняну економіку присвячено праці В.М. Гейця, А.С. Гальчинського, О.Г. Білоруса, Г.В. Задорожного, Р.С. Лисенка, І.О. Лютого, Т.С. Смовженко. Особливо активно проблеми забезпечення фінансової стабільності досліджують спеціалісти центральних банків Великобританії, Нідерландів, Франції, Чехії, Японії. Незважаючи на значні здобутки вітчизняних науковців у дослідженні проблем забезпечення фінансової стабільності в умовах посилення глобалізаційних процесів, багато питань залишаються поза їхньою увагою. Тому метою нашого дослідження є вивчення сучасних умов діяльності банківських установ в умовах світової фінансової кризи, розгляд основних проблем, що стримують їх розвиток, визначення найперспективніших напрямів забезпечення стабілізації банківської системи, адекватних світовим глобалізаційним процесам, які сприятимуть підвищенню рівня її конкурентоспроможності й найповніше відповідатимуть інтересам вітчизняної економіки.

Сучасні дослідження зарубіжних вчених-економістів щодо фінансового розвитку, фінансової нестабільності та росту присвячені вивченню очевидного протиріччя між двома видами літератури з наслідків фінансового посередництва на економічну активність. З одного боку, сучасна емпірична література розглядає позитивний ефект у глибині фінансового вимірювання (приватні російські кредитні та ліквідні зобов'язання), з іншого боку, дослідники банківської і валютної кризи вважають, що грошові аг-

регати, такі як внутрішній кредит та пов'язані з ними економічні спади, є одними з найвагоміших індикаторів криз, враховуючи протилежність контрастних впливів, заснованих на відмінностях між короткостроковими і довгостроковими наслідками фінансового посередництва.

Аналіз світового досвіду зумовлює актуальність дослідження особливостей забезпечення стабільності банківської системи України в умовах посилення світових глобалізаційних зв'язків, з метою максимізації можливих позитивних ефектів та мінімізації потенційних ризиків. Вплив світової кризи на економіку України проявився в значному зростанні ціни на внутрішні ресурси, відбився на валютному, банківському ринках і ринку нерухомості. Отже, дослідження причин виникнення глобальних фінансових криз та розробка напрямів, які забезпечують в умовах інтеграції у світовий фінансовий простір стабільність банківських установ, стають для вітчизняного фінансового ринку актуальною науковою та практичною проблемою.

Особливістю сучасного етапу розвитку напрямів забезпечення стабільності фінансового сектора в Україні, як і в більшості європейських країн, є домінування її банківської ланки. Слід відзначити, що активи вітчизняної банківської системи на 1 липня 2008 р. становили суму близько 722518 млн грн., тоді як активи страхових компаній менше 12 млрд доларів США [2].

Практично всі експерти вважають, що виникнення банківських криз пов'язане з процесами фінансової глобалізації, яка, в свою чергу, супроводжується перерегулюванням і лібералізацією міжнародного руху капіталу, а також розвитком новітніх технологій, які дають можливість здійснювати операції на декількох видах фінансових ринків.

Розроблена Об'єднаною групою "Pesaran і Smith" система аналізу середньої оцінки, з урахуванням місцезорозташування і часових рядів спостережень, охоплює моделювання короткострокових та довгострокових наслідків. Висновком зазначеного аналізу є те, що позитивні довгострокові відносини між фінансовим посередництвом і зростанням виробництва співіснують з переважно негативними короткостроковими відносинами. У документі також надається пояснення суперечливих наслідків шляхом співвідношення їх з теоретичними моделями та зв'язку з оцінками короткострокового впливу на заходи фінансової нестабільності (зокрема, банківських криз і фінансової нестабільності) та спільного аналізу наслідків фінансової глибини. Взагалі, дослідження процесів економічної глобалізації призвели до форму-

вання двох основних підходів — прихильників і критиків глобалізації. Відповідно ставлення до процесів фінансової глобалізації різне — від позитивного, згідно з яким фінансова глобалізація створює численні вигоди, до негативного, згідно з яким вигоди фінансової глобалізації привласнює невелика кількість економічно розвинених країн, а для країн, що розвиваються, глобалізація призводить до підвищення залежності від світових фінансових ринків.

Дослідження проблеми розвитку національного фінансового ринку в умовах глобалізації набувають особливо важливого значення. Інтеграція України в світову фінансову систему стає важливим фактором прискорення економічного розвитку в країні. З іншого боку, подальша фінансова інтеграція України посилить залежність тенденцій на внутрішньому ринку від кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках, збільшить загрозу дисбалансів та дестабілізуючих процесів у сфері фінансів, що актуалізує дану проблему.

Фінансова глобалізація є багатофакторним та багаторівневим процесом, що формує інтеграцію національних та міжнародних фінансових ринків. Слід відзначити, що важливими факторами динаміки та диверсифікації форм фінансової глобалізації є: випереджаюче зростання обсягів міжнародної ліквідності та мобільного капіталу в порівнянні з світовим ВВП та міжнародною торгівлею, що призводить до перенагроювання фінансової ліквідності та надлишку глобальної пропозиції фінансових ресурсів; поширення інформаційних технологій в глобальній фінансовій інфраструктурі, що сприяє гармонізації регулятивних умов національних фінансових ринків на основі міжнародних стандартів.

Саме вони дозволяють належним чином сформувати необхідні першооснови для ефективної фінансової інтеграції нашої держави, допомагаючи подолати певні недоліки у вітчизняній фінансовій політиці.

Сучасні процеси міжнародної фінансової інтеграції у фінансовому секторі України мають також свої особливості, адже в структурі руху капіталу домінують прямі іноземні інвестиції та прослідковується тенденція виходу на міжнародні ринки облігацій. Стосовно операцій на міжнародних фінансових ринках, то фінансові послуги, в цілому, поступово лібералізуються, за таких умов основною сферою інтеграції є інтернаціоналізація банківського сектору.

Фінансовий сектор України орієнтований на банківський сектор з відносно недорозвинутим небанківським фінансовим сектором та фінансовими ринками. Так, питома вага активів не-

банківських фінансових інститутів в Україні становить близько 2% ВВП, тоді як в країнах Центральної Європи він коливається від 20 до 40%, а в розвинутих країнах — від 80 до 250%. В Україні небанківські фінансові інституції є недостатньо капіталізованими та не можуть забезпечити ефективне накопичення та інвестування фінансових ресурсів. На жаль, Україна має недостатній рівень інтегрованості в міжнародну фінансову систему, тому не отримує всіх потенційних позитивів цього процесу. Позитивні ефекти міжнародної фінансової інтеграції для України полягають, з одного боку, в залученні прямих іноземних інвестицій, що приносять значні фінансові ресурси, потужні інвестиції та довгострокові пільгові кредити, а також сучасні методи корпоративного менеджменту, нові технології, ділові зв'язки та репутацію, що дозволяють вийти на нові ринки та укріпити конкурентоспроможність на внутрішньому ринку. З другого боку, позитивні ефекти лежать в площині отримання вигоди від виходу національних агентів на закордонні та міжнародні фінансові ринки. Ці ефекти проявляються у збільшенні термінів зовнішніх фінансових запозичень (зокрема, як кредитів, так і облігаційних випадків) та у зниженні ставок по кредитах та облігаційних позиках — як державних та муніципальних, так і корпоративних.

Фінансова глобалізація створює для України не тільки позитивні, а й негативні ефекти. Вони в основному пов'язані зі зростанням загрози фінансових криз та нестабільності, можливого відтоку капіталу, обмеженими можливостями національних агентів щодо конкурсування на глобальних ринках капіталів та на внутрішньому ринку, нерівноважністю національних ринків капіталу та нерівними умовами роботи на них. У сучасних економічних дослідженнях до негативних проявів міжнародної фінансової глобалізації відносять: небезпеку фінансових криз, небезпеку підризу суверенітету країн з невисоким рівнем розвитку, небезпеку боргової та фінансової залежності, збільшення розриву економічного та фінансового розвитку між рядом країн.

Розвиток фінансового ринку в умовах глобалізації підвищує вимоги до регулятивної ролі держави. Україна ще недостатньо інтегрована в світову фінансову систему і не використовує всю можливу користь цього процесу, з іншого боку — має перспективи для того, щоб з допомогою регулятивних механізмів мінімізувати негативні наслідки фінансової глобалізації. Це вимагає зростання ролі держави в забезпеченні стійкості, стабільності та керованості вітчизня-

ної фінансової системи, укріплення конкурентоздатності національних фінансових структур. Для укріплення національної конкурентоздатності в умовах фінансової глобалізації необхідно, насамперед, збільшити фінансову потужність та професіоналізм національних агентів. Потрібно якомога краще сприяти процесам концентрації та централізації національних фінансово-кредитних інститутів. А також поширити сучасні організаційні та партнерські форми інтеграції, які сприятимуть запровадженню міжнародних стандартів фінансового менеджменту з метою підвищення ефективності управління фінансовими ризиками.

Незначний рівень включення України в світову фінансову систему не дозволяє прискорити економічний розвиток, але робить країну менш вразливою до міжнародних фінансових потрясінь. З метою ширшого включення України в процеси фінансової глобалізації необхідно продовжувати проводити політику лібералізації та відкриття ринку. Разом з тим, світовий досвід застерігає, що таку політику слід проводити компетентно і поступово, поетапно досягаючи тактичних та стратегічних цілей, інакше міжнародні потоки капіталу можуть дестабілізувати національну економіку.

Наслідки фінансової кризи довели, що ситуацію ускладнює небезпека подальшого порушення макроекономічного балансу. Взагалі, розвиток глобального фінансового ринку спрямований до все більшого послаблення зв'язків з реальним сектором економіки, послаблення контролю за їх діяльністю з боку урядів окремих країн та міжнародних організацій. Тому фінансова глобалізація розвивається неконтрольованим чином, що становить реальну загрозу для економічної стабільності всіх країн світу (хоча це не означає, що фінансову глобалізацію потрібно розглядати як процес дестабілізації, навмисно керований певними країнами чи групами).

Криза на світових фінансових ринках, яка збільшується в масштабах і стимульована іпотечною кризою США, суттєво впливає на транскордонний рух капіталів та зовнішньоекономічну діяльність України. Суперечливість, неоднозначність розгортання процесу глобалізації в цілому й міжнародних фінансових відносин зокрема підтверджуються нерівномірним розвитком окремих сегментів світового фінансового ринку, з одного боку, і далеко неоднаковим впливом міжнародної фінансової складової на економічний розвиток окремих груп країн — з іншого.

На сучасному етапі необхідно впровадити

низку заходів, спрямованих на захист українського фінансового ринку, підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних банківських установ та забезпечення стабільного розвитку українського банківського сектора. Процеси глобалізації світової економіки стали реальністю сьогоднішнього дня, відсторонитися від них неможливо [1].

Загальне підвищення складності фінансових ринків і непрогнозованість розвитку глобальної фінансової системи підвищує нестабільність цієї системи та збільшує кількість ризиків, притаманних цій складній системі. В контексті теорії складних систем і теорії хаосу неконтрольованість процесів фінансової глобалізації (так само, як виникнення кризових явищ) означає лише те, що ці процеси зумовлені чинниками такого порядку, природа яких поки що не вивчена.

Безперечно, фінансова глобалізація підвищує загальну взаємозалежність фінансових систем, а їх ускладнення породжує нестабільність фінансових ринків. Тому навіть економічно розвинені країни не можуть бути вільними від підвищення ризиків, які є наслідком фінансової глобалізації.

Отже, інтеграція національних фінансових ринків внаслідок фінансової глобалізації крім переваг у залученні інвестицій для країн, що розвиваються (і країн з перехідною економікою), є причиною зростання загальної нестабільності світового фінансового ринку.

Таким чином, у світі утворилася нова система устрою, яка стала домінантним чинником світового розвитку — це система глобалізму. В основу її покладено зрощування інтересів, стратегій та механізмів світового панування наддержав, глобальних транснаціональних корпорацій (ТНК) та міжнародних організацій. Вітчизняні науковці вважають, що ключовим законом геополітичної економії глобалізму як нової суспільно-політичної системи є закон глобальної (тотальної) монополізації світової економіки й політики з боку наймогутніших держав, глобальних ТНК і глобальних міжнародних організацій, серед яких можна виділити СОТ, МВФ, Світовий банк та інші.

Глобалізація фінансових ринків передбачає усунення бар'єрів між внутрішніми та міжнародними ринками, розвиток багатоваріантних зв'язків між окремими секторами, тому поняття стабільності є фундаментальним для сучасної світової економіки, оскільки без достатнього рівня стійкості національних і світових фінансових ринків неможливо забезпечити економічне зростання й надійне функціонуван-

ня фінансового сектора.

Особливою актуальності ця проблема набуває в умовах активного розгортання глобалізаційних процесів у фінансово-кредитній сфері для країн із ринками, що розвиваються. Індекс глобалізації (КОФ) для України в 2009 р. становить 61,83 зі 100 максимально можливих балів, у рейтингу взяли участь 122 країни світу. Із цим результатом наша держава опинилася на 50-й позиції. Індекс складає Швейцарський інститут дослідження бізнес-циклів (Цюріх, Швейцарія), інтегральний показник ураховує три показники глобалізації — економічний, соціальний та політичний [1].

Слід відзначити неоднозначні ефекти глобалізації: позиції економічно розвинутих країн, як правило, зміцнюються, на міждержавному рівні приймаються угоди про універсалізацію вимог до діяльності фінансових інститутів, посилюється вплив транснаціональних фінансових корпорацій, збільшуються обсяги транскордонного переміщення капіталів. Менш розвинуті країни мають рахуватися з потенційними негативними наслідками, оскільки вони виявилися найбільш вразливими до сучасних процесів бурхливого розвитку й інтеграції світових фінансових ринків, тому існує певна загроза, що основний тягар нинішніх і майбутніх фінансових криз ляже саме на ці країни. Крім того, розгортання глобалізаційних процесів у фінансово-кредитній сфері призвело до певного парадоксу, сутність якого полягає в тому, що лібералізація руху капіталу спочатку сприяє припливу прямих інвестицій і підвищенню ефективності національних економік, а потім, завдяки руху спекулятивного капіталу й нарощуванню обсягів боргових зобов'язань, спричиняє високий ступінь залежності та відповідно рівень ризиків від тенденцій розвитку глобального фінансового ринку. Світова фінансова система через радикальну лібералізацію й інтенсивний рух фінансових потоків, значною мірою спекулятивних, тісно пов'язана з національними економіками країн, що розвиваються, завдяки чому негативні імпульси в розвитку міжнародних фінансових ринків дуже швидко передаються від однієї країни до іншої, спричиняючи ефект зараження.

На сучасному етапі ситуація вимагає від регуляторів національної економіки та фінансового сектора, з метою недопущення розбалансування основних фінансових і економічних пропорцій, проведення виваженої макроекономічної політики, спрямованої на збалансованість внутрішніх і зовнішніх джерел запозичень, стійкості до значних короткострокових

потоків капіталу, обережне поєднання потоків й обмежень руху фінансових потоків.

Протягом 1990—2009 р., за оцінками фахівців, у світі сталося більш ніж 20 крупних фінансових, валютно-фінансових і банківських криз, які тією чи іншою мірою були пов'язані з наслідками глобалізації фінансових ринків, лібералізацією потоків капіталу, нарощуванням ризиків фінансово-кредитної діяльності та проблемами забезпечення ліквідності установ фінансового сектора.

Наслідки посилення глобалізаційних процесів на фінансовому ринку першими відчувають на собі фінансові посередники: банківські установи, страхові компанії. Спираючись на світовий досвід, зауважимо, що ці наслідки досить різноманітні. До числа позитивних можна віднести зростання обсягів залученого іноземного капіталу, що стимулюватиме розвиток економіки; як наслідок — часткове підвищення рівня конкуренції за рахунок збільшення представництва на ринку іноземних фінансових інститутів; прогнозоване зниження рівня ставок на позикові ресурси.

Проте, слід узяти до уваги низку можливих негативних наслідків глобалізаційних процесів, які можуть поширитись і на український ринок: збільшення залежності внутрішнього ринку фінансових послуг від загальносвітової кон'юнктури, що може негативно впливати на стабільність його роботи; витіснення з внутрішнього ринку фінансових послуг вітчизняних банківських установ через їх порівняно нижчу конкурентоспроможність, що загрожує монополізацією вітчизняного ринку іноземними інвесторами (як це сталося в Польщі); посилення залежності фінансових посередників від інтересів іноземних інвесторів [2].

Усе це дає підстави для висновку, що українська фінансова система розвивається за проєвропейською банк-орієнтованою моделлю, яка має чітке інституційне оформлення на національному й міжнародному рівнях та припускає створення єдиного ринку валюти, на відміну від північноамериканської й азіатсько-тихоокеанської інтеграційних моделей, які ґрунтуються переважно на інтеграції транснаціональних корпорацій без відповідного інституційного оформлення. Це спонукає центральний банк створювати інститути й системи для моніторингу, регулювання відповідного напрямку діяльності банківської системи та забезпечення її стабільності. Зазвичай діяльність центрального банку щодо моніторингу фінансової стабільності відображається у відповідних розділах його статистичних оглядів та в програмах

діагностики банківської системи [6]. Підготовка оглядів фінансової стабільності є порівняно новим напрямом діяльності центральних банків. Перші такі огляди були підготовлені в середині 1990-х років у Великобританії, країнах Скандинавії, що було значною мірою пов'язано з банківськими кризами.

При цьому центробанки більшості країн дотримуються міжнародних стандартів, зокрема, використовуючи показники фінансової стабільності, розроблені Міжнародним валютним фондом і Світовим банком [7].

В Україні протягом останніх років цими питаннями активно займаються Департамент статистики, Центр наукових досліджень, Департамент економічного аналізу та прогнозування Національного банку України. Національний банк України визначає індикатори фінансової стабільності на підставі методології МВФ, викладеної в Довіднику компіляції індикаторів фінансової стабільності (2006). Дані складаються та поширюються за 12-ма основними та 10-ма рекомендованими показниками. Напруженість на світовому міжбанківському ринку, яка триває з різною інтенсивністю з серпня 2007 р., стала суворим випробуванням для багатьох центральних банків і банківських систем. Проте завдяки професійним та узгодженим діям міжнародних організацій та центральних банків за період із грудня 2007 р. до березня 2008 р. ринковий тиск на фінансові компанії вдалося істотно послабити.

Слід зазначити, що із поширенням глобалізаційних процесів умови функціонування українських банків істотно змінилися. А саме: через механізми купівлі та створення фінансових установ стало можливим поглинання української банківської системи, яка менш конкурентоспроможна на світовому фінансовому ринку, системами більш розвинутих країн; спостерігається тенденція взаємопроникнення капіталу фінансового та виробничого секторів економіки; стирання кордонів фінансової діяльності на світовому ринку сприяє активізації обміну капіталами між різними країнами. Ці умови та особливості слід урахувувати при розробці напрямів і рекомендацій щодо забезпечення стабільності банківської системи України. Тим більше, що головною причиною відставання України від розвинутих країн є неправильно обрані орієнтири державної фінансової політики. Після зміни державного ладу та прискореного переходу до ринкової економіки стан проблеми розвитку фінансової системи практично не цікавив вищі державні інстанції, які досі все ще визначаються щодо своїх пол-

ітичних інтересів та сфер відповідальності. Як наслідок, ми маємо брак політичної стабільності, що утримує іноземних інвесторів від вкладення коштів у фінансову систему, а через її механізми — у розвиток економіки. До теперішнього часу в країні не існує чітких пріоритетів розвитку фінансових посередників: на що вони повинні бути орієнтовані, які етапи належить пройти і яких результатів має бути досягнуто після їх завершення. Можна окреслити ще цілу низку найгостріших проблем, які гальмують зростання рівня конкурентоспроможності української фінансової системи та перешкоджають їй належним чином забезпечувати потреби економіки. Серед основних слід відзначити, по-перше, недосконалість організаційного механізму розвитку, а саме: нерозвинуту ланку інвестиційних посередників — венчурних та інвестиційних фондів; слабким за світовими мірками є страховий бізнес, обсяги страхового ринку становлять менше 5 % від ВВП, за деякими розрахунками, в Україні застраховано лише 10 % ризиків, тоді як в економічно розвинутих країнах — понад 90 %; фактично не функціонує система недержавного пенсійного забезпечення, що значно знижує потенціал усієї фінансової системи.

По-друге, низький (за світовими мірками) рівень якості послуг, що надаються, та їх відносно висока вартість.

По-третє, низький рівень конкурентоспроможності банківських установ порівняно із зарубіжними, що призводить до поступового витіснення та викупу вітчизняних фінансових інститутів європейськими та американськими. За даними Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ, незалежна і неприбуткова міжнародна організація), який у жовтні 2007 р. представив до уваги світової спільноти Звіт про глобальну конкурентоспроможність 2007—2008 рр., Україна у щорічному рейтингу перебуває на 73-й позиції, опустившись на чотири сходинки порівняно з показником попереднього року та поступаючись таким країнам, як Литва (38), Латвія (45), Угорщина (47), Польща (51), Хорватія (57), Росія (58), Казахстан (61), Узбекистан (62), Азербайджан (66), В'єтнам (68), Бразилія (72)[3]. У рейтингу використано два індекси, на основі яких складають рейтинги країн — індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) та індекс конкурентоспроможності бізнесу (Business Competitiveness Index, BCI). В обох рейтингах Україна, займаючи відповідно 73-тє і 81-є місця, відстає не лише від групи лідерів, а й від економічних "середняків". Перелік конкурентних

переваг економіки України досить короткий — він містить лише 18 пунктів. Що ж до недоліків, то їх аж 92 позиції. У 2008 р. у рейтингу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ фігурує 131 країна (торік було 125). До першої десятки входять США, Швейцарія, Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Японія, Великобританія і Нідерланди. З одного боку, як відмічалось, зростання обсягів залученого іноземного капіталу належить до ряду позитивних тенденцій на українському фінансовому ринку, з іншого — призводить до зменшення відносної частки українських банків, страхових компаній та появи в діяльності фінансової системи низки нових потенційних ризиків [4].

Наукова дискусія навколо питання збільшення участі іноземних інвесторів у діяльності банківської системи України триває і до сьогодні. Так, Президент Асоціації українських банків О. А. Сугоняко, оцінюючи сучасний стан розвитку вітчизняної банківської системи, твердить про її поглинання іноземним капіталом[8].

Академік НАН України В. М. Геєць зазначає, що основними причинами входження іноземних банків на східні та центральноєвропейські ринки були регуляторні мотиви та прагнення опанувати нові ринки. Він також попереджає: крім чинників, які свідчать про корисність розширення допуску іноземного капіталу до вітчизняної банківської системи, його прихід несе й серйозні проблеми — не лише для банківської системи, а й для вітчизняної економіки, — у тому числі ризики "залежного розвитку", загрозу обвальної глобалізації, втрати економічного суверенітету тощо [4].

По-четверте, недосконалість рівня капіталізації не дає змоги вітчизняним банківським установам витримувати конкурентну боротьбу з аналогічними іноземними інститутами.

По-п'яте, недосконалість регіональної інфраструктури, яка спричиняє незначну, але ж помітну диференціацію рівня надання фінансово-банківських послуг у різних регіонах. Так, станом на кінець березня 2007 р. більше половини банків — юридичних осіб, здійснюють свою діяльність у м. Києві, а в одинадцяти областях не зареєстровано жодного банку — юридичної особи. Аналогічна ситуація стосовно страхових компаній, недержавних пенсійних фондів тощо [2]. Усі ці проблеми зумовлюють однозначний висновок: низька конкурентоспроможність вітчизняної фінансової системи загрожує консервацією місця України серед відсталих африканських, азійських та латиноамериканських країн-невдах, приречених на

сировинне, ресурсне, кадрове і тому подібне обслуговування перспективних державних утворень; банківські установи й надалі будуть неспроможні належним чином задовольняти потреби економіки у фінансових ресурсах та послугах, витримувати конкуренту боротьбу із закордонними інститутами без додаткових протекціоністських заходів держави, які мають сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності й фінансової стійкості банківської системи, посиленню рівня підтримки нею вітчизняної економіки; без глобального інноваційного оновлення та глобальної конкуренції на світових ринках високоякісних фінансових продуктів.

Можна сказати, що практично всі науковці зводять категорію "фінансова стабільність банківської системи" до створення дієвого механізму, який запобігав би виникненню банківських криз та сприяв подальшому розвитку економіки країни. У контексті категоріального визначення під фінансовою стабільністю банківської системи розуміють міру повноти та якості розв'язання завдання, поставленого перед банківською системою, виконання нею своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату. Водночас немає універсального визначення, яке розкриває основні функції, завдання та критеріальні ознаки фінансової стабільності, індикатори її оцінки [5].

Часто виникаючі кризові ситуації у фінансовому секторі спонукали міністрів фінансів і керівників центральних банків країн Великої сімки в жовтні 2007 р. звернутися до Форуму фінансової стабільності з проханням проаналізувати причини й наслідки фінансової нестабільності, розробити рекомендації щодо підвищення стійкості фінансових ринків і банківських установ. В умовах посилення глобальної фінансової інтеграції та послаблення "ефекту домашнього зміщення" (home bias) [5; 7], унаслідок чого підвищилась чутливість потоків капіталу до відхилення норм дохідності від глобальної до середньої, посилилась глобальна портфельна диверсифікація та полегшилось фінансування платіжних дисбалансів. У квітні 2008 р. Форум фінансової стабільності представив звіт про глобальну фінансову стабільність "Стимування системних ризиків і відновлення фінансової стабільності" (Global Financial Stability Report of the Financial Stability Forum on Enhancing Market and Institutional Resilience), у якому містяться основні висновки й рекомендації щодо підвищення стійкості фінансових ринків і банківських установ [6]. Ці рекомендації включають вимоги до капіталу, ліквід-

ності, прозорості діяльності фінансових установ, наглядових процедур, методів управління ризиками, діяльності рейтингових агенцій та грошово-кредитного регулювання, а саме: посилення пруденційного нагляду за якістю капіталу фінансових установ, ліквідністю й ризиками; підвищення прозорості діяльності фінансових установ; збільшення ролі та вдосконалення використання кредитних рейтингів; підвищення оперативності реагування на ризики органами регулювання й нагляду; використання нових механізмів грошово-кредитного регулювання в діяльності центральних банків.

Відповідно до перелічених напрямів подолання кризової ситуації в діяльності світових фінансових ринків Форум фінансової стабільності рекомендував Міжнародному валютному фонду, Базельському комітетові з банківського нагляду спільно з міжнародними комітетами зі стандартів бухгалтерського обліку, міжнародного аудиту та страхування, цінних паперів разом із центральними банками й національними органами регулювання банківського й фінансового секторів протягом 2008—2009 р. розробити систему невідкладних заходів щодо пом'якшення ризиків, здійснення корегування та стабілізації ринків, включаючи підготовку планів дій у непередбачуваних ситуаціях.

ВИСНОВКИ

Для сприяння підвищенню конкурентоспроможності й забезпечення стабільності банківської системи та водночас посилення рівня підтримки нею вітчизняної економіки необхідно, по-перше, визначити чіткі пріоритети функціонування фінансової системи; по-друге, необхідно сприяти розвитку водночас двох процесів: забезпеченню роботи ланок економіки, що продукують нові знання, та їх реалізації на ринку у формі інновацій. В іншому разі на Україну очікує вічне амплуа країни — економічного аутсайдера.

Низька якість інституцій (передусім державних) є головним чинником низької конкурентоспроможності банківського сектора України, тобто першочерговим завданням є розвиток вітчизняних фінансових установ. Цей пріоритет доцільно реалізовувати переважно економічними заходами: забезпечувати сприятливі законодавчі умови для діяльності фінансових посередників шляхом удосконалення законодавчої бази, підвищувати прозорість діяльності банківських установ, створювати механізм рефінансування їхніх кредитних портфелів, використовувати нові механізми грошово-кредитного регулювання в діяльності цент-

ральних банків, підвищувати інноваційну складову ресурсного забезпечення банків. Після тривалого періоду нестабільності фінансового ринку, спричиненого неліквідністю окремих фінансових інструментів і фінансово-кредитних установ у цілому, стала очевидною потреба в надійних оцінках і достовірному розкритті ризиків, пов'язаних зі структурованими кредитними продуктами й забалансовими активами. Достовірна оцінка стану фінансово-кредитних установ залежить, головним чином, від правильного застосування стандартів бухгалтерського обліку, які визначають фундаментальну структуру фінансової звітності. Виконання вимог стандартів бухгалтерського обліку й фінансової звітності є необхідною умовою для побудови прозорої та стабільної фінансової системи. З метою поліпшення якості фінансової звітності та підвищення надійності оцінок розкриття ризиків доцільно об'єднати зусилля всіх учасників ринків, зокрема аудиторів і регуляторів, щодо якнайшвидшого запровадження в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності. Окрім того, аби досягти достатнього рівня прозорості, одночасно повинні виконуватися вимоги до розкриття, обліку й оцінки всіх або максимально можливої кількості ризиків. Поєднання цих елементів допоможе підтримувати на належному рівні ринкову довіру та дисципліну. Слід відзначити, що інноваційна складова ресурсного забезпечення банків є недостатньою. Замало нових, своєрідних продуктів, які сприяли б залученню коштів. Кеш-менеджмент українських банків орієнтується на великих корпоративних клієнтів, але потужні банки, наприклад у США, працюють під гаслом "збирай дріб'язок". Формування ресурсної бази банків не можна обмежувати залученням коштів від клієнтів — бажано розробляти форми фінансового інжинірингу, випускати різноманітні боргові цінні папери. Оскільки неможливо зупинити глобалізаційні процеси, що набувають усе більшого розвитку, та створювати бар'єри на шляху іноземного капіталу недоцільно. У цих умовах Національний банк України повинен ретельно вивчати й аналізувати досвід реформування операційних структур в інших країнах, удосконалювати механізм функціонування міжбанківських ринків і розподіл ліквідності, тому що саме він відіграє велику роль у запобіганні фінансовим кризам. Завданнями для НБУ та інших регулюючих органів за цих умов мають стати: розширення спектру й умов прийняття заставного забезпечення (розміщення застави в кількох центральних банках і, можливо, у різних валютах); сти-

мулювання іноземних інвесторів до сприяння розвитку української економіки; збільшення кількості контрагентів, які мають право на одержання ліквідності в кризових ситуаціях; розробка заходів щодо мінімізації потенційних фінансових ризиків, привнесених у роботу банківської системи іноземним капіталом; розглядання термінів погашення наданої ліквідності для окремих груп фінансових установ; удосконалення координації діяльності органів нагляду за фінансовим сектором.

Таким чином, для розвитку вітчизняних банківських установ та з метою забезпечення їх стабільності необхідно здійснювати централізацію фінансової інфраструктури навколо банківської системи, а саме: створювати сприятливі законодавчі умови для розвитку фінансових груп, до складу яких, крім банків, входять інвестиційні фонди, страхові організації, система недержавного пенсійного забезпечення.

Література:

1. Шнипко О. Україна перед викликами глобального конкурентного простору / О. Шнипко // Вісник Національного банку України. — 2008. — № 10. — С. 8.
2. Беленький П. Розвиток системи фінансових посередників України в умовах посилення глобалізаційних процесів / П. Беленький, О. Другов // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 12. — С. 30—33.
3. Сидоренко О. США, Швейцарія та Данія очолили рейтинг ВЕФ за індексом глобальної конкурентоспроможності / О. Сидоренко // Дзеркало тижня. — 2008. — № 5.
4. Геєць В. М. Іноземний капітал у банківській системі України / В. М. Геєць // Дзеркало тижня. — 2006. — № 26 (605).
5. Коваленко В. В. Критеріальні ознаки фінансової стабільності банківської системи / В. В. Коваленко // Міжнародна банківська конкуренція: зб. тез доповідей III Міжнарод. наук. конф., 15—16 травня 2008р. — Суми: Національний аграрний університет, 2008. — С. 51—53.
6. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between: Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference "The transformation of European financial system". — Frankfurt on Main 2002.
7. Global Financial Stability Report. Containing Systemic Risks and Restoring Financial Soundness / International Monetary Fund. — Washington, 2008. — 230 p.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2010 р.